

УДК 94 (437):061

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2020-10-4>

Бевзюк Є.В., Табанюхова О.М.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ІНСТИТУТИ НАУКОВО-АКАДЕМІЧНОЇ ФАЗИ ЧЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ

Стаття присвячена дослідженню процесу формування національної ідентичності чехів – самобутнього явища, яке поєднало етнічну своєрідність із загальною течією становлення європейських націй. Як масштабне європейське явище періоду формування націй цей процес являв собою багатогранний і багатошаровий суспільний рух. Останній визначив не тільки культурний, соціальний і політичний стан сучасних націй і держав, але й їх національні ідеї, що продовжують формувати реальний зміст новітньої європейської історії. Варто визнати, що формування модерної якості чеського суспільства в значній мірі залежало від просвітницьких інтелектуальних товариств, науково-освітніх інституцій та громадських організацій, які генерували в собі елементи інтелектуалізації громадськості, формували незалежну особистість, сприяли культивуванню громадянського обов'язку. В цілому, діяльність ранніх науково-академічних інститутів була не просто мінливим сюжетом у політичному комплексі імперської культурної архітектури. Ранні чеські патріотичні установи виконували функцію каталізатора процесу модернізації національної свідомості. У той самий час вони залишалися земською установою із нечисленною читацькою аудиторією, що, безумовно, децю знижувало інтенсивність національного процесу. З огляду на мовно-лінгвістичний фундамент формування науково-патріотичних чеських інститутів необхідно підкреслити наступне: всі вони отримали досвід публічної просвітницької роботи; започаткований процес духовної інституалізації «третього стану»; продовжувала закріплюватися мовна ідеологема чеського національного відродження, яка з часом увійде до фундаменту політичних програм майбутніх національних чеських партій.

Ключові слова: *нація, етнос, Чехія, інтелігенція, Австрія, імперія, слов'яни.*

Нинішні демократичні та соціокультурні досягнення Чеської Республіки справедливо пов'язувати не тільки з багатовіковим державотворчим досвідом чеського народу, але й з процесом інтелектуалізації суспільства. Зміст останнього передбачає поєднання індивідуальної творчої енергії, зрілості духовних сил і творчих об'єднань із здатністю до самоорганізації. Нині поняття «інтелектуалізація суспільства» виступає одним з ключових моментів для розуміння комплексності процесу розвитку сучасного суспільства і сучасної держави. Останнє передбачає не тільки високий ступінь політичних та економічних процесів. Формування нової якості суспільства в значній мірі залежить від науково-освітніх інституцій та громадських організацій, які генерують в собі елементи інтелектуалізації громадськості, формують незалежну особистість, сприяють культивуванню громадянського обов'язку.

В останні роки в Україні актуалізувався процес вивчення наукових, інтелектуальних організацій, які займалися збереженням, вивченням духовної спадщини, підвищенням освітнього та творчого потенціалу суспільства. У цьому плані прикладне значення для нас має вивчення позитивного досвіду

становлення та діяльності раних просвітницьких науково-інтелектуальних товариств Чехії. В їхній фундації відобразилася вся етнонаціональна специфіка, політичний драматизм чеського народу та особливості суспільно-політичної ситуації, що мала місце на Землях Чеської корони кінця XVIII – першої чверті XIX ст.

Дослідження основних аспектів історичної діяльності чеських науково-інтелектуальних інститутів безпосередньо пов'язане з актуалізацією низки наукових проблем, які розкривають зміст процесів генези та еволюції духовної сфери Чехії як частини історії становлення сучасного суспільства. Відповідно, варто визнати, що в плані вивчення означеної проблеми, світовою спільнотою було зроблено чимало, а тому історіографічний аналіз проблеми варто локалізувати.

Організаційний процес чеської духовної модернізації протягом багатьох років дослідники (К. Тефтрунк, А. Буділовіч, І. Лещіловська, З. Ненашева) [1; 2; 3; 4] справедливо пов'язували із виникненням та становленням таких етнонаціональних інтелектуальних інститутів, як «Приватне товариство в Богемії» та «Патріотичний музей у Чехії». Заснування науково-академічних установ безумовно було проявом чеської регіонально-етнічної специфіки на тлі зростаючого у Європі процесу національного самоусвідомлення. Сучасні дослідники (Е. Рішава, М. Покорна, Я. Панек, О. Тума, Х.Л. Агню) [5; 6; 7; 8] витоки фундації інтелектуальних інститутів справедливо прослідковують не тільки в загальності розвитку науково-освітньої ситуації на теренах Дунайської монархії, але й в процесі духовного саморозвитку чеської нації, що мав місце в умовах поширення ідеології національної фрагментації.

Метою дослідження є висвітлення закономірностей і специфіки формування національної ідентичності чехів, їх культурно-національного розвитку в процесі національного відродження. Для реалізації поставленої мети автором були визначені такі завдання: розкрити особливість історико-етнічної еволюції чехів наприкінці XVIII – у першій чверті XIX ст.; з'ясувати значення та вагомість раних чеських аматорських земських установ для процесу модернізації національної свідомості чеського народу.

Як відомо, чеське населення споконвіку виявляло стабільне прагнення самостійно розпоряджатися своїми духовними ресурсами. Це було можливим як за умови участі народу в європейських соціокультурних процесах так і за умови копіткої роботи інтелектуалів над подоланням негативного стереотипу чеського етнічного образу. Цей факт доречно буде прокоментувати враженнями Ф.П. Лубяновського, які він занотував у своєму щоденнику, мандруючи Чехією. У щоденнику Ф. Лубяновський змальовує такий стереотип образу мешканців слов'янського регіону Австрійської імперії: «вони в праці не дуже старанні ... австрійці, навпаки, надзвичайно старанні, хоча половина мешканців Відня загалом нічого не робить» [9, с. 106].

Пізніше цікаві висновки з приводу ментальності слов'янських підданих Габсбургів зробив австрійський дослідник А. Готтсман. Він проаналізував австро-німецьку публіцистику, що була опублікована напередодні «Весни народів». Результатом його історичної реконструкції став публічний шаблон типового образу чеха, який фактично і тиражувався німецькомовними періодичними виданнями. Висновок А. Готтсмана був представлений таким формулюванням: «чехи – діяльний та спокійний народець, але в той самий час він підступний, фальшивий, твердолобий і жорстокий» [10, s. 284]. Наведений вище ланцюжок визначень ні в якому разі не має на меті образити чеський народ, а надається нами, скоріше, як зразок упередженого стереотипу, який, безумовно, не сприяв духовному зближенню чеського і німецького народів. Втім варто додати, що модернізаційні виклики часу вимагали публічних, конкурентно-цивілізованих дій заради емансипації етнічного образу чеського народу. Цю копітку роботу необхідно було починати із фундації організованих національно-культурних установ, здатних репрезентувати етнос не у якості етнічного об'єкта, а як організованого публічного суб'єкта на теренах багатонаціональної імперії.

Перші спроби створення чеської культурної, організаційно консолідованої етнодуховної колиски виникають ще до періоду реформ Йосифа II. Реформи ж царя віддзеркалювали суспільний драматизм та імперську велич перехідного часу від станово-представницької монархії до абсолютної. Цісар досить послідовно здійснював кроки для остаточної ліквідації політичного, фінансового, юридичного самоврядування етнічних регіонів, маючи на меті посилити контроль над земськими територіями. При цьому офіційний Відень всіляко намагався підняти власний імідж шляхом зважених поступок місцевим земським регіональним елітам. Практика потурання офіційним Віднем історико-культурної своєрідності регіонів була також і реакцією на зростаючий етнічний націоналізм, спробою побудувати безконфліктну спільноту народів – поліконфесійну і поліетнічну. Імперська влада у регіональній специфіці намагалась знайти свій варіант «зверху», вирішити міжетнічні проблеми, зокрема шляхом сприяння організації різноманітних наукових, просвітницьких етнорегіональних товариств.

У цьому зв'язку, на нашу думку, варто також розставити деякі акценти стосовно практики «заступництва» з боку імперської влади по відношенню до різноманітних національно-культурних товариств. Контрольовані регіональні свободи для бюрократів Відня ставали варіантом збереження монархічної держави і альтернативою внутрішньополітичної практики для подальшого існування вертикалі титульної моноетнічності в поліетнічній державі.

Відповідно, саме в часи правління Йосифа II, Ф. Пельцель та інші чеські патріоти розпочали інтенсивно займатися такими визначальними етнічними атрибутами, як мова та історична спадщина. На нашу думку, сам по собі факт трансформації мовної ідеологеми національного відродження до змісту ранніх

ентнонаціональних організацій не викликає заперечень. Перші будителі вважали мову головним націоутворюючим елементом. Не випадково, що у 1792 р. Я. Рулик у своєму трактаті «Слава та вдосконалення чеської мови» підкреслить: «зменшення та недостатність книжок створюють умови для знищення мови, водночас праці вчених та значна кількість читачів повертають їй славу та сприяють народній мудрості та досвіду» [11, s. 12]. Таким чином, первинною аматорською етнонаціональною організаційною формою були зібрання чеських науковців і патріотів. Вони збиралися у празькому маєтку, що належав меценату, прибічнику ідей Просвітництва, президенту чеського губернаторіуму графу Бедржіху Яну Ностіцу. У графському будинку дискутувалося питання витоків етнічної культури, зароджувався чеський національний інтерес. З огляду на сказане, варто додати, що у витоків організації чеських національно-просвітницьких товариств стояла не тільки духовна та культурна інтелігенція. Значний духовний, фінансовий внесок, а також лобювання інтелектуальних проєктів «у владних коридорах» було зроблено представниками чеської феодальної аристократії.

Загалом варто визнати позитив внеску богемської аристократії в справу національного чеського відродження. Втім, не останнім чинником таких «великих чеснот» було бажання використати національний чеський рух для збереження своїх земельних привілеїв. Але без перебільшення можна стверджувати, що, беручи участь в земельних культурно-академічних установах та використовуючи ідеологію земського патріотизму, чеське дворянство досить часто намагалося інтегрувати національну чеську ідеологію із концепцією австрославізму. Така еkleктика ставала різновидом австрославізму в шляхетській інтерпретації. При цьому Австрійська держава мала би зберігати свою імперську міць, цілісність і однорідність, спираючись на представників чеських національних консерваторів у своїй земській політиці. Втім, незважаючи на соціально-політичний консерватизм правих, варто визнати: без офіційної підтримки богемської аристократії реалізація національно-просвітницьких проєктів до певної міри відчувала б труднощі й, найпевніше, розтягнулася б у часі.

На початку 70-х рр. XVIII ст. аматорські чеські товариства об'єдналися у «Приватне товариство в Богемії для розвитку математики, вітчизняної історії та природничих наук» (“Privatgesellschaft in Böhmen zur Aufnahme der Mathematik, vaterländischen Geschichte und Naturgeschichte”). Відповідно до вимог часу, перед науковою інтелектуальною установою стояло завдання перейти від первісного інформаційного обміну у колі прибічників до досліджень проблем з власного минулого. Але головним завданням стало поширення літературних та художніх відомостей про чеську землю та її народ. Учасникам нової просвітницько-організаційної форми була відома ідея національної інтеграції, суспільної філософії нового часу. При цьому нація розглядалася ними як

результат самоорганізації та систематичних культурно-освітніх колективних дій.

Товариство демонструвало риси консолідованого академічного об'єднання людей, в основі становлення якого лежала приватна ініціатива. Перший фундаментальний науково-просвітницький чеський інститут об'єднував прогресивних слов'яно-богемських патріотів і науковців. Варто зазначити, що, найпевніше, не усвідомлюючи цього, засновники та учасники «Приватного товариства» аристократи князь Й. Кінський, граф Ф.А. Шавгоч, Й. Борн, Ф. Пельцель, А. Фойгт, Я. Маер, Й. Добровський, Я. Тесанек, розвиваючи науку та культуру просвітницького періоду, закладали підвалини відродження національної самосвідомості чеського соціуму та опосередковано формували фундамент майбутньої ідеології чехоцентризму як концептуальної основи для наступних інтелектуальних прихильників ідеї «малого панславізму» (солідарності австрійських слов'ян).

Загалом, «Приватне товариство» можна визначити як першу наукову, аматорську чеську фундацію, що розвивалася завдяки ініціативній діяльності земських та етнічних духовних патріотів. Якщо намагатися дати оцінку самій установі, то з огляду на масштабність процесу формування європейських націй та їх парадигми, варто зазначити, поява «Приватного товариства» та його діяльність свідчили про початок сталого процесу емансипації окремих соціальних груп, що в подальшому забезпечило інтенсифікацію процесу формування чеської нації.

Змістове наповнення цього процесу відповідало першій стадії національного розвитку, тобто академічному періоду, коли в соціумі формується переважно науковий первинний інтерес до своєї народної культури та історії. Таким чином, варто говорити про появу у чеському суспільстві запиту на нові духовно-культурні національні стандарти. Цілком логічно, що їх творення в умовах міжнаціональної конкуренції могло ефективно здійснюватися не самотніми інтелектуалами-аматорами, а переважно в колі однодумців-професіоналів. Саме тому кінець XVIII – перша половина XIX ст. характеризується появою чеських національних просвітницьких об'єднань, установ та наукових слов'янських кафедр. Останні не тільки забезпечили сталий процес емансипації чеських духовно-культурних стандартів, а формували національну чеську парадигму.

Нова якісна сторінка діяльності «Приватного товариства» розпочалася з 1790 р., після його відвідування Леопольдом II. Цісар грався в етнічний містечковий лібералізм, а тому дотримувався думки про необхідність контролювати зважувати на земельні традиції та враховувати у своїй внутрішній політиці історичну своєрідність регіонів. Саме тому після відвідування Товариства він санкціонує зміну статусу аматорського «Приватного товариства» на статус офіційного, імперського «Королівського чеського товариства наук» («Královská česká společnost nauk») [12, s. 42-43]. Сам

Леопольд II безпосередньо подарував Товариству 6 тис. злотих. Втім, залишаючи осторонь патерналістські амбіції Габсбургів, варто визнати, що з'явився регіональний етнонаціональний заклад, який отримав право офіційно піклуватися та організовувати інтелектуальну роботу, розвивати науку на теренах Чеського королівства.

Зміст наукових завдань «Королівського товариства» відображав екстенсивний рівень розвитку науки XIX ст., що у подальшому призвело до предметної диференціації чеської науки. Первинним завданням «Королівського товариства» стало вивчення природних багатств чеських земель імперії. Але виклики європейської суспільної модернізації поступово додали до програмних дій установи тематику досліджень національно-культурного змісту, що закономірно інтродукувалося у програму чеського відродження. З часом наукові інтереси королівської установи у своїй сукупності утворили академічну систему чеської національної науки, яку умовно можна поділити на три великі групи – природничу, гуманітарну та технічну.

Початковий інтелектуальний потенціал «Королівського товариства» складався з двадцяти постійних членів. Поступово вони надали характер змістовної дослідницької установи культурно-представницькому клубу любителів науки. Біля витоків першої чеської просвітницької організації на імперських теренах стояли граф Франтішек Арношт Шафгоч, історик Франтішек Мартін Пельцель, філолог Гелазіус Добнер, лікар Ян Майєр, математик Ян Тесанек, астроном Антонін Страд та славіст Йозеф Добровський. У 1791 р. за ініціативою Товариства в Празькому університеті була утворена кафедра чеської мови та літератур, яку очолив Ф.М. Пельцель. За рекомендацією празької наукової установи у 1792 р. Й. Добровський був командирований (до речі, він отримав одну шосту – тисячу злотих із суми, дарованої цісарем Леопольдом II) до Стокгольму, Петербургу, Москви, Варшави, Кракова з метою зібрання та дослідження слов'янських рукописів та очищення чеської духовної спадщини від німецьких спотворень.

Перша чверть XIX ст. для Чехії в інтелектуальному плані характеризувалася періодом становлення національної науки як соціально-культурного феномену процесу відродження нації. Його розвиток відбувався під впливом кількох чинників: внутрішнього етнонаціонального і двох зовнішніх імперських ідеологій – австро-німецької та російсько-слов'янської. Втім справедливо визнати, що процес чеської етнічної диференціації в значній мірі залежав від соціально-культурної обстановки, що мала місце на теренах Дунайської монархії. Абсолютистське облаштування багатонаціональної імперії диктувало логіку монополізації навіть наукової сфери. «Тюрми народів» не було, втім і про регіональне процвітання також не варто буловести мову. Тому в плані інституалізації ранніх чеських науково-просвітницьких форм, правління цісаря Франца I лише умовно можна назвати «золотим віком» науки. Чого тільки вартує його виступ в ліцеї, який він здійснив у 1821 р. в Люблянах. Цю промову

досить часто цитують дослідники, тому що вони вважають її класичним прикладом ставлення цесаря до слов'янських науковоосвітніх закладів, зокрема, науки та Просвітництва в цілому: «Мені не потрібні просто якісь вчені мужі, – заявив Франц I, – а потрібними є віддані громадяни».

Щодо російсько-слов'янського фактору зазначаємо: останній став благодатною основою для подальшого розширення в чеському соціумі інтеграційної ідеї слов'янської етнічної спільності. Слов'янське минуле, їх мовна близькість як сфера прикладного наукового інтересу для членів товариства, досить часто асоціювалася у австрійських консерваторів як русофільство, що конкурувало із традиційним офіційним австрофільством. Віденський уряд побоювався поширення всеслов'янської ідеї та провінційного націоналізму з його земськими сепаратистськими тенденціями, тяжінням до опозиційності по відношенню до наднаціональної влади австрійських монархів. З цієї причини, а саме з мотиву збереження імперії, влада дозволяла реалізацію культурних проектів у своїх провінціях. На практиці це реалізувалося «у високому дозволі» на відкриття поряд із академічним «Королівським чеським товариством» різноманітних регіональних просвітницьких інституцій. Так, за ініціативою сілезького і моравського земського дворянства у 1811 р. було відкрито Сілезький музей в Опаві, а пізніше, з 1814 р., розпочинається діяльність Моравського музею у Брно. Фундаментальне значення для процесу становлення чеської національної академічної науки також мало заснування «Національного музею», початкова назва якого була «Патріотичний музей в Чехії». Музей був започаткований нечисленним колективом дворян та відомих громадян Праги. Наявність богемської аристократії у колі засновників «Патріотичного музею» пояснюється їх природним бажанням інтродукуватися у систему нових суспільно-політичних викликів із її магістральною тенденцією зростаючого націоналізму та у вродженому бажанні регіональних лідерів бути політично вільними на своїх спадкоємних землях.

До того ж австрійський абсолютизм таїв у собі потенційну загрозу остаточного знищення місцевих земельних привілеїв. З огляду на заявлене, варто додати, що, починаючи з кінця XVIII ст., чеське, переважно католицьке дворянство, яке було віддане династії Габсбургів, хоча і не знало чеської національної мови, але все ж активно включилося у процес формування національної інтеграційної ідеології, що отримав назву – чеський становий патріотизм. Його змістом стало намагання підвищити статус Чеського королівства у імперській системі Габсбургів. Фактично, ідеологія земського патріотизму протиставлялася політиці імперської централізації. Остання не допускала наявності іншого центру, окрім Відня. Втім, скоріш не етнічний альтруїзм або патріотизм періоду націотворення стимулював процес зростаючої уваги чеської шляхти до своїх етнічних витоків та духовно-історичної спадщини. Переважно, політична поведінка традиційних еліт мотивувалася її бажанням і в подальшому контролювати «руйнівну енергію мас» та

використовувати останню як аргумент під час діалогу між центром та регіоном в процесі своєї боротьби за збереження регіональних феодальних прав.

З огляду на сказане, цілком доречним буде звернутися до думки відомого славіста М. Любавського. Аналізуючи початкові науково-просвітницькі форми раннього чеського національного руху, він досить чітко вказав на їх переважно регіональну спрямованість. «У всьому цьому домобудівництві чеського суспільства, – писав М. Любавський, – у чехів на початковій стадії досить сильно переважав регіональний, а не національний характер» [13, с. 209]. Такий земсько-регіональний політичний інтерес еліт досить логічно відповідав цьому етапу розвитку чеської національної парадигми. Відповідно, чеська інтелігенція, а тим більше шляхта, вважали себе законними представниками свого народу і зовсім не хотіли розчинятися між численними «периферійними родами» правлячої імперської династії. Тому, маючи на меті захистити свій регіонально-земський інтерес, чеська дворянсько-аристократична партія досить часто підтримувала молоді чеські національно-політичні й, особливо, творчі сили.

Для прикладу наведемо: ще у 1791 р. незадоволені селянською реформою чеські магнати на засіданнях сейму на знак протесту перейшли на майже забуту чеську мову. Аристократична родина Штернберків на своїй «малій батьківщині» – в Богемії – регулярно «підгодовувала» та очолювала різноманітні місцеві культурно-освітні проекти. Між представниками цього старовинного роду були: засновник Чеського музею, консервативний імперський міністр Фр. Штернберк та всесвітньо відомий діяч в галузі палеонтології магнат Кашпар Марія Штернберк. До речі, перу останнього належала ціла низка унікальних ботанічних праць.

Перші відомості про появу «Патріотичного музею в Чехії» припадають на 18 квітня 1818 р. (ця назва офіційно проіснувала до 1848 р.), коли відомий меценат, обер-бургграф Богемського королівства Ф.А. Коловрат-Лібштейнський підписав Звернення «До патріотичних друзів науки», в якому дозволив утворення чеського музею. До кола аристократичних засновників установи увійшов також граф Франц Клеббельсберг [14, с. 22], а головою богемського музею став австро-богемський аристократ К. Штернберк.

Незважаючи на те, що, особливо на етапі становлення музею, він був переважно елітарною установою, але саме у цей час закладався організаційний фундамент чеської академічної національної науки, що сприяло подальшому розвитку чеського відродження. Водночас варто підкреслити, «Дозвіл» на відкриття «Патріотичного музею» – це не альтруїстичне піклування імперської влади, що було спрямоване на задоволення чеських національно-культурних прагнень, а, скоріше, скоординована реакція на суспільно-політичні реалії не стільки в економічній, скільки в соціальній та національній сферах. «Вірус націоналізму» все сильніше всотувався колами соціально активної інтелігенції та дрібної шляхти. Настрої високої емоційності, що мали місце в чеському

етнічному середовищі у той час передав В.М. Крамеріус: «Народність – ось девіз, який звучить сьогодні всюди ... ми не хочемо на віки згальовити ім'я чеха та втратити славу предків, або покрити ганьбою своїх нащадків» [15].

Втім варто констатувати, в межах «меттерніховської системи» не могло навіть вестися будь-якого діалогу про політичний статус чеських національних земель, а тим більше ставити питання про отримання будь-яких додаткових політичних прав. Подібні політичні міркування, а тим більше дії, на переконання К. фон Меттерніха, були несумісні з реальною політикою уряду, який мотивувався виключно ідеєю зберегти ефективний імперський контроль над правопорядком у своїх провінціях. Відповідно, австрійський канцлер, який намагався контролювати процес етнічної емансипації в імперії, формально визнавав справедливість вимоги звертати увагу на «культурні прагнення» та «права національностей». Але з позицій імперського чиновника К. фон Меттерніх справедливо вважав націоналізм початковим ланцюжком «революційної анархії», яка з часом призведе до розпаду мультинаціональної імперії та порушить «палке бажання народу» до збереження стабільності і спокою в державі [16, s. 77]. Тому Віденський уряд спрямовував зусилля бюрократичного апарату на організацію контролю за проявом етнокультурних ініціатив.

Важливо мати на увазі, що «м'яка» конфігурація протиріч між імперським центром і провінційною елітою стала умовою процесу раціоналізації міжетнічного духовно-культурного конфлікту, що і призвело до організації музейної установи. Остання стала паростком зростаючої етнонаціональної свідомості, а її фактична поява демонструвала не стільки добру волю імперської монархії, а скоріше її принцип зваженого компромісу із чеським етнонаціональним рухом та регіональними земськими елітами. До речі, з часом А.С. Буділович, якого навряд чи можна запідозрити у симпатіях до австрійців, а тим більше у закоханості у Франца Йосипа I, публічно констатував, що «віденський уряд ніяк не заважав відкриттю ... Чеського музею і Матиці» [2, с. 460]. Таким чином, зважена позиція Відня в духовній сфері імперських етнонаціональних периферій була результатом меркантильної культурної політики австрійської влади. При цьому, успіхи провінційних патріотів отримували перспективу реалізовуватися лише в умовах толерантного ставлення до внутрішньої політики Дунайських монархів.

Звернення «До патріотичних друзів науки» за підписом головного міністра Богемії Коловрат-Лібштейнського було надруковано німецькою мовою в урядовій «Прагер Цайтунг» («Prager Zeitung»). Документ викликав позитивну реакцію у колі національних чеських патріотів, а тому мав підтримку низки відомих будителів. Наприклад, Й. Юнгман палко вітав факт появи чеської музейної установи «під покровом могутнього крила вищої аристократії» [17, s. 157]. Водночас, виходячи з мовно-лінгвістичної парадигми етнічної чеської емансипації, він висловив побажання надати установі статусу

центру розвитку чеської мови та літератури. Фактично, музейний проект розглядався чеськими будителями не лише як банальне експонатне сховище. На переконання патріотів, установа мала стати інтелектуальним тезаурусом для культурно-просвітницьких інтелектуалів Богемії. Відбувся процес подальшого формування системного чеського культурного середовища. Відповідно, нові інститути створювали позитивні умови не тільки для збереження, але й і для прогресу національної чеської культури та мови.

Необхідно зазначити, діячі «Патріотичного музею» досить обережно поставилися до публічних спроб окремих інтелектуалів пропагувати ідею слов'янської загальності або проектів створення загальнослов'янської літературної мови. Керівництво установи справедливо побоювалося появи інсинуацій з боку офіційної влади відносно загрози ідеологізації товариства «політичною русифікацією», і тим самим максимально бажало уникнути можливої політизації музейно-наукової установи. Наприклад, діяч «Патріотичного музею» Й. Добровський у 1819 р. у листі до свого колеги критично констатував: «Існують окремі патріоти чеської мови, які так сильно ненавидять німців, що навіть схотіли знаходитися під російською владою. Наявність таких думок може так сильно нашкодити чеській літературі, тому що уряд буде намагатися, всіх нас онімечити» [18, с. 30].

Багатолітній досвід суспільно-політичної діяльності чеських інтелектуальних еліт доводив необхідність і доцільність не тільки компромісної політики із центром, але й необхідність максимально демонструвати вірнопіддані почуття австрійському цісарю. Факт, що підтверджує острах перед можливістю політизації товариства ідеологією всеслов'янства та прояву занепокоєння з боку офіційного Відня до зростаючої національно-культурної активності чехів, ми можемо знайти у листі Й. Добровського. Він констатував: «... у Відні побоюються, щоб слов'яни не замислювалися над приєднанням до Росії. Тому навіть на ім'я бургграфа надіслали листа від придворної поліції, щоб він примусив мене видати у нас слов'янську граматику» [18, с. 30]. Таким чином, парадоксально, але атмосфера зростаючої національної активності у поєднанні із бажанням Габсбурзької монархії контролювати ідеологію етнопатріотичних рухів сприятливо відбилися на проекті появи «Патріотичного музею» і з часом призвели до утвердження іміджу установи як національного просвітницького осередку.

Маючи на меті надати «Зверненню» Ф.А. Коловрат-Лібштейнського значення етнопатріотичного документа, доступного для широкого кола читачів, Й. Юнгман робить переклад офіційного тексту з німецької на чеську мову та додає до нього власний коментар. У коментарі будитель наголошує на необхідності надати «Патріотичному музею» не тільки функції збирання матеріальних чеських пам'яток, але також використовувати музей у якості просвітницької установи, що має досліджувати не лише природу, історію Чехії, але й також сприяти збереженню «мови та самого чеського народу» [17, с. 157].

Останнє уточнення було вкрай важливим. Й. Юнгман свідомо намагався надати музею статус не лише регіонального чеського закладу, а прив'язував діяльність товариства до національно-культурних завдань. Реалії соціокультурного тиску з боку німецького духовно-культурного світу сприяли утвердженню у Й. Юнгмана переконання вибудовувати тематику досліджень з огляду на інтереси не тільки німецькомовного читача, але й з врахуванням перспективи розвитку чеськомовної аудиторії, що також логічно відповідало регіональній слов'янській специфіці. До того ж, самі соціокультурні обставини створювали умови для поширення націоналістичної ідеології. Й. Юнгман, тонко зрозумівши мультиетнічну проблему імперії, констатує, що уряд побоюється «нашого переходу до якоїсь могутньої держави», а цей надуманий факт створює певні сприятливі можливості для лібералізації умов діяльності для представників національної чеської партії [19, s. 166]. Остаточний переклад «Звернення» з коментарями Й. Юнгмана був надрукований чеською мовою у «Патріотичній газеті» у квітні 1818 р. Й. Юнгман із запалом писав: «Отже, наше давнє побажання про заснування товариства, яке має на меті збереження і розвиток чеської мови, виконано. Під покровом могутнього крила нашої вищої аристократії виник національний музей, головною метою якого є збереження мови, збереження чеського народу» [20]. Втім справедливо зауважити: політична позиція Й. Юнгмана ніколи не характеризувалася як радикальний націоналізм, все життя він залишався на позиціях Просвітництва, а обережне завдання суспільного та національного реформування імперії він пов'язував з реформаторською діяльністю абсолютної монархічної влади.

«Патріотичний музей» став просвітницькою відповіддю австрійського імператора Франца II на зростаючий національний чеський патріотизм. За відомостями першого видавця журналу «Вітчизняні записки» Павла Савиньїна, цар, врахувавши обставини зростаючої уваги з боку земської еліти до своєї духовності «надає високий дозвіл на його подальшу роботу» [21, с. 33]. 25 квітня 1818 р. у «Патріотичній газеті» В.М. Крамеріус, радіючи з приводу появи просвітницького закладу, підкреслить його значимість як етнозберігаючої установи, метою якої є «збереження чеського народу». «Ми все ще народ». Народність – ось девіз, що звучить сьогодні всюди» [17, s. 157-158]. Таким чином, бачимо, що для чеської партії національних земельних патріотів музей асоціювався із філософією національного інтересу.

Подальша інституалізація національного музею залежала від прийняття його установчих документів. Згідно з існуючими в Австрійській імперії бюрократичними традиціями, офіційне право на здійснення діяльності будь-якою освітньою установою або товариством було можливим лише після прийняття та відповідного затвердження його статуту. Над редакцією проекту музейного статуту працювало кілька людей. Між ними такі науковці, як фізик Франтішек Йозеф Гернстер, ботанік Берджих Берхольд, австрійський магнат Кашпар Штернберк. Перші двоє намагалися надати музею змісту наукової

земської установи. За їх задумом, членський склад «Патріотичного музею» необхідно було формувати, спираючись на претендентів чеського походження, але їхній проект національного музейного товариства не був підтриманий. Майбутній статут музейної установи був розроблений меценатом, людиною, що усвідомлювала свій моральний обов'язок у справі сприяння розвитку імперської та земської науки і культури – князем К. Штернберком.

Згідно зі Статутом, «Патріотичний музей» утворювався як товариство, роботу якого має організувати керівний орган – комітет музею. Дійсним членом комітету міг стати представник будь-якого суспільного прошарку, що розділяв патріотичний пафос служіння своїй нації та мешкав на землях Чеської корони. Подібний ліберальний та етноземський підхід до визначення умови щодо членства у товаристві мав відбиток європейської тенденції до прагнення розширення принципу національності та громадянської рівності. Але просвітницький аристократ К. Штернберк своїм рішенням обмежує «палітру» соціального складу товариства шляхом введення до статуту пункту про «матеріальний ценз». Таким чином, товариство було організовано на певних акціонерних принципах. Згідно зі статутом, члени товариства були зобов'язані сплачувати щорічний членський внесок на утримання музею. Це надавало їм можливість брати участь не тільки у засіданнях музею, але й визначати наукові напрями розвитку товариства та впливати на управління його господарською діяльністю. До того ж, дійсні учасники установи отримували дивіденд у вигляді безоплатного примірника виданих книг.

Цілком логічно, що висока фінансова ставка суттєво скоротила можливість доступу до дійсного членства для багатьох чеських інтелектуалів, хоча і забезпечила на певний час фінансовими коштами процес придбання музейних експонатів, які, до речі, й нині складають колекцію найцінніших експонатів музею. Наприклад, К. Штернберк особисто безоплатно передав до музейних фондів понад чотири тисячі томів книг із своєї бібліотеки, виставковими експонатами також стали його п'ять тисяч зразків мінералів, колекція гербаріїв та його широко відоме, унікальне видання «Флора Стародавнього світу» [22].

Варто додати, що з часом достатньо висока фінансова ставка внесків для членів Товариства перетворилася на гальмівний механізм розвитку установи. Наприклад, до 1840 р., коли процес національно-культурної модернізації чеського соціуму набрав вже достатнього розмаху, чисельність членів «Товариства Патріотичного музею» сягала всього лише 95 осіб, при цьому 65 з них було прийнято до регіональної установи ще на етапі його становлення, у кінці 20-х рр. XIX ст. Крім того, дотримання статутної фінансової вимоги щодо членства та права на участь у діяльності Товариства, які були прописаними у статуті князем К. Штернберком, звузили соціальну базу музейної установи. З часом богемські аристократи, дворянство втратили інтерес до участі у діяльності музею, а ліберальні національні патріоти, до кола яких входила

чеська інтелігенція, продовжували скептично ставитися до музейної ініціативи К. Штернберка, тому що вважали її «дворянською витівкою».

Відсутність притоку молодих кадрів також дещо стримувала процес накопичення модернізаційного інтелектуального потенціалу національної науково-просвітницької установи. До того ж, на тлі піднесення інтересу з боку чеської етнічної еліти до власної мови, літератури, історії робота Товариства переважно продовжувала концентруватися на теренах колекційної діяльності, здійснення здебільшого природничих досліджень, що до кінця не сприяло процесу емансипації мовно-історичної ідеології чеського національного відродження. На цей факт звернув увагу у своєму донесенні міністру народної освіти ад'юнкт І. Срезневський. Він писав, що бібліотекар Чеського музею Ганка познайомив його з унікальною матеріальною «колекцією музею». При цьому, пише далі відомий славіст, духовні пам'ятки чеської культури були надані йому, на жаль, не із музейної колекції, а із власних «літературних фондів» Ганки [23, с. 14].

Можливо, більш високого ступеню проникнення національного принципу до чеського інтелектуального середовища, на нашу думку, варто було б очікувати за умови більш високої популяризації чеських духовних зразків. Варто підкреслити, що у 20-х рр. XIX ст. обсяг подібних досліджень залишався ще недостатнім. Наприклад, більшість чеських національних інтелектуалів, і навіть Й. Добровський, П.Й. Шафарик, писали переважно німецькою мовою. Справедливо зазначити, що існування чеської і німецької мов в практичній діяльності музейного товариства, так званий білінгвізм, в цілому не ставав причиною міжнаціонального чесько-німецького антагонізму, але все ж посилював ідеологічну конфронтацію по етнічній лінії «свій-чужий».

Про недостатню увагу з боку керівництва музею до досліджень саме чеського національно-гуманітарного чинника, напише у своєму донесенні на ім'я міністра народної освіти С. Уварова студент М. Іванишев, який державним коштом студіювався на теренах європейських освітніх закладів. Він констатує: «Національний Чеський музей під керівництвом графа Штернберга отримав досить односторонній розвиток, тому що метою обрані переважно природничі науки» [24, с. XXV]. Показово, що роком пізніше, у 1839 р., М. Погодін у доповіді С. Уварову після знайомства із П.Й. Шафариком та В. Ганкою [25], буде писати про наявність суб'єктивних причин, що гальмують розвиток мовно-літературної сфери чеського відродження. До речі, незважаючи на дещо прискіпливе ставлення австрійського уряду до міжслов'янських культурних комунікацій, насамперед з погляду наявності в самому форматі зв'язків інтеграційних, наднаціональних мотивів, варто визнати, що В. Ганка для своєї успішної фінансової стабільності та наукової діяльності досить вміло використовував контакти із міністром народної освіти Російської імперії С. Уваровим.

У цілому, діяльність раних науково-академічних інститутів була не просто мінливим сюжетом у політичному комплексі імперської культурної архітектури. Ранні чеські патріотичні установи виконували функцію каталізатора процесу модернізації національної свідомості. Водночас вони залишалися земською установою із нечисленною читацькою аудиторією, що, безумовно, дещо знижувало інтенсивність національного процесу. З огляду на вищенаведену специфіку мовно-лінгвістичного фундаменту формування науково-патріотичних Чеських інститутів, необхідно підкреслити, що за роки існування «Приватного товариства», музейної установи, інтелектуали все ж отримали досвід самостійної просвітницької роботи, головне – тривав процес духовної інституалізації «третього стану», продовжувала формуватися парадигма, яка увійшла до фундаменту майбутніх національних чеських політичних партій.

Список використаних джерел та літератури

1. Tieftrunk K. Dějiny Matice české. Česka čítanka. – V Praze, 1881. – 304 s. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://texty.citanka.cz/dmctoc.html>
2. Будилевич А.С. Славянские Матицы и ученые дружества // Журнал министерства народного просвещения. – 1869. – № 1. – С. 459-193. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.org/stream/zhurnalminister67>
3. Лециловская И. Славянские матицы в XIX веке // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2010. – № 19. – С. 57-63.
4. Славянские матицы: XIX в. / Под ред. З.С. Ненашевой. – Ч. 1. – М.: Институт славяноведения и балканистики РАН, 1996. – 198 с.
5. Rušavá E. Počátky a rozvoj Matice české. Muzejní a vlastivědná práce // Časopis Společnosti přátel starožitností. – 2000. – Č. 4. – S. 203-212.
6. Pokorná M. Královská česká společnost nauk – její místo ve státě, v národě a ve veřejnosti // Učená společnost České republiky. 1914-2004. – Praha, 2004. – S. 41-52.
7. Pánek J., Tůma O. A History of the Czech Lands. – Prague: Karolinum Press, 2019. – 650 s.
8. Agnew H. The Czechs and the Lands of the Bohemian Crown. – Hoover Press, 2004. – 441 p.
9. Лубяновский Ф. Воспоминания. 1777-1834. – Москва, 1872. – 319 с.
10. Gottsman A. «Stokbohmen» oder «Russenknechte»? // Osterreichische Osthefte. – Wien, 1992. – Jhr. 34, N. 2. – S. 284.
11. Rulík J. Sláva a výbornost jazyka českého. – Praha, 1792. – 48 s.
12. Pokorná M. Královská česká společnost nauk – její místo ve státě, v národě a ve veřejnosti // Učená společnost České republiky. 1914-2004. – Praha, 2004. – S. 41-52.
13. Любавский М.К. История западных славян (прибалтийских, чехов и поляков). – Москва, 1917. – 458 с.
14. Малый Я. Воспоминания и заметки старого чешского патриота // Славянский ежегодник. – Киев, 1877, год 2. – С. 41-42
15. Крамериус В.М. Обращение по случаю основания национального музея // Хрестоматия по истории южных и западных славян. В 3 томах. Новая история, т.2. / Отв. ред. Карасев. – Минск, 1989. – 295 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://window.edu.ru/resource/html>
16. Metternich C.W. Denkwürdigkeiten. – München, 1921, vd. II. – 578 s.
17. Husa V., Kutnar F. Naše národní minulost v dokumentech: chrestomatie k dějinám Československa. – Praha, 1962, díl. II. – 492 s.

18. Францев В.А. Очерки по истории чешского возрождения: русско-чешские ученые связи конца XVIII и первой половины XIX ст. – Варшава, 1902. – 386 с.
19. Jungmann J. Voj o obrození národa Výbor z díla Josefa Jungmanna Vybor z díla. Uspfadal. F. Vodicka. – Praha, 1948. – 259 s.
20. Юнгмана Й. Обращение по случаю основания национального музея // Хрестоматия по истории южных и западных славян. Т. 2. – Минск, 1989. – 295 с.
21. Свиный П.П., Новости. Отечественные записки. – т.СV. – С.-Пб., 1856. – 62 с.
22. Kašpar Šternberg (Graf). Versuch einer geognostisch-botanischen Darstellung der Flora der Vorwelt. – Leipzig, 1820. – 55 s.
23. Срезневский И.И. Донесение министру народного просвещения из Вены от 8 (20) февраля 1841 г. // Журнал министерства народного просвещения. – 1841. – № 7-9, отд. IV, с. 14.
24. Донесение Н.Д. Иванишева министру народного просвещения С.С. Уварову. 6 ноября 1838 г. // Францев В.А. Очерки по истории чешского возрождения. Приложение. – Варшава, 1902. – С. XXV-XXVI.
25. Погодин М.П. Переписка с П.Й. Шафариком / ОР РГБ. Ф. 231/11. Ед.хр. 19.

References

1. Tieftrunk, K. (1881). *Dějiny Matice české. Česka čítanka*. [Online] V Praze. Available from: <http://texty.citanka.cz/dmctoc.html>. [In Czech].
2. Budilovich, A.S. (1869). Slavyanskíe Matitsyi i uchenyie družestva [Slavic Matits and friendship scholars]. [Online]. *Zhurnal ministerstva narodnogo prosvescheniya* [Journal of the Ministry of Education], 1, 459-193. Available from: <http://archive.org/stream/zhurnalminister> [In Russian].
3. Leschilovskaya, I. (2010). Slavyanskíe matitsyi v XIX veke [Slavic matrices in the 19th century]. *Ukrayina: kulturna spadschina, natsionalna svidomist, derzhavnist* [Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood], 19, 57-63. [In Russian].
4. Nenasheva, Z.S. (Eds) (1996). *Slavyanskíe matitsyi: XIX v.* [Slavic matrices: XIX century]. Ch. 1. Moskva: Institut slavyanovedeniya i balkanistiki RAN. [In Russian].
5. Ryšavá, E. (2000). Počátky a rozvoj Matice české. Muzejní a vlastivědná práce. *Časopis Společnosti přátel starožitností*, 4, 203-212. [In Czech].
6. Pokorná, M. (2004). Královská česká společnost nauk – její místo ve státě, v národě a ve veřejnosti. *Učená společnost České republiky. 1914-2004*. (ss. 41-52). Praha. [In Czech].
7. Pánek, J. & Tůma, O. (2019). *A History of the Czech Lands*. Phague: Karolinum Press. [In English].
8. Agnew, H. (2004). *The Czechs and the Lands of the Bohemian Crown*. Hoover Press. [In English].
9. Lubyonovskiy, F. (1872). *Vospominaniya. 1777-1834* [Memories]. Moskva. [In Russian].
10. Gottsman, A. (1992). “Stokbohmen“ oder “Russenknechte“? *Osterreichische Osthefte, jhr. 34, h. 2*, 284. [In German].
11. Rulík, J. (1792). *Sláva a výbornost jazyka českého*. Praha. [In Czech].
12. Pokorná, M. (2004). Královská česká společnost nauk – její místo ve státě, v národě a ve veřejnosti. *Učená společnost České republiky. 1914-2004*. (ss. 41-52). Praha. [In Czech].
13. Lyubavskiy, M.K. (1917). *Istoriya zapadnyih slavyan (pribaltiyskih, chehov i polyakov)*. [History of the Western Slavs (Baltic, Czechs and Poles)]. Moskva. [In Russian].
14. Malyy, Ya. (1877). *Vospominaniya i zametki starogo cheshskogo patriota* [Memoirs and notes of the old Czech patriot]. *Slavyanskíy ezhegodnik* [Slavic Yearbook], god 2, 41-42. [In Russian].
15. Kramerius, V.M. (1989). Obrascenie po sluchayu osnovaniya natsionalnogo muzeya [Appeal on the occasion of the foundation of the national museum] [Online]. In: Karasev (Ed.), *Hrestomatiya po istorii yuzhnyih i zapadnyih slavyan. V 3 tomah. Novaya istoriya* [A reader on the history of

- the southern and western Slavs. In 3 volumes. New story], vol. 2., t. 2. Minsk. Available from: <http://window.edu.ru/resource/.html> [In Russian].
16. Metternich, C.W. (1921). *Denkwürdigkeiten*. bd. II. München. [In German].
  17. Husa, V. & Kutnar, F. (1962). *Naše národní minulost v dokumentech: chrestomatie k dějinám Československa*. díl. II. Praha. [In Czech].
  18. Frantsev, V.A. (1902). *Oчерки по истории чешского возрождения: русско-чешские учения связи конца XVIII и первой половины XIX ст.* [Essays on the history of Czech revivals: Russian-Czech scholars of the late XVIII and the first half of the XIX century]. Varshava. [In Russian].
  19. Jungmann, J. (1948). *Boj o obrození národa* Výbor z díla Josefa Jungmanna Vybora z díla. Uspřádal. F. Vodicka. Praha. [In Czech].
  20. Yungmana, Y. (1989). *Obraschenie po sluchayu osnovaniya natsionalnogo muzeya* [Appeal on the occasion of the foundation of the national museum]. *Hrestomatiya po istorii yuzhnyh i zapadnyh slavyan* [A reader on the history of the southern and western Slavs]. t. 2. Minsk. [In Russian].
  21. Svinin, P.P. (1856). *Novosti* [News]. *Otechestvennyye zapiski* [Domestic notes]. t.SV. Saint-Peterburg. [In Russian].
  22. Kašpar Šternberg (Graf) (1820). *Versuch einer geognostisch-botanischen Darstellung der Flora der Vorwelt*. Leipzig. [In German].
  23. Sreznevskiy, I.I. (1841). *Donesenie ministru narodnogo prosvescheniya iz Veny* ot 8 (20) fevralya 1841 g. [Report to the Minister of Education from Vienna on February 8 (20), 1841]. *Zhurnal ministerstva narodnogo prosvescheniya* [Journal of the Ministry of Education], 7-9, otd. IV, 14. [In Russian].
  24. *Donesenie N.D. Ivanisheva ministru narodnogo prosvescheniya S.S. Uvarovu*. 6 noyabrya 1838 g. [Report N.D. Ivanisheva Minister of Education S.S. Uvarov. November 6, 1838]. In V.A. Frantsev (1902). *Oчерки по истории чешского возрождения. Prilozhenie* [Essays on the history of Czech revival. Application]. (pp. XXV-XXVI). Varshava. [In Russian].
  25. Pogodin, M.P. *Perepiska s P.Y. Shafarikom* [Correspondence with P.Y. Safarik]. OR RGB. F. 231/11. Ed.hr. 19. [In Russian].

Бевзюк Е.В., Табанюхова Е.Н. Интеллектуальные институты научно-академической фазы чешского национального движения.

Статья посвящена исследованию процесса формирования национальной идентичности чехов – самобытного явления, которое объединило этническую специфику с процессом становления европейских наций. Как масштабное европейское явление периода формирования наций этот процесс представлял собой многогранное и многослойное общественное движение. Оно определило не только культурное, социальное и политическое состояние современных наций и государств, но и их национальные идеи. Последние продолжают формировать реальное содержание новейшей европейской истории. Справедливо признать, что формирование нового качества чешского общества в значительной степени зависело от просветительских интеллектуальных обществ, научно-образовательных учреждений и общественных организаций, которые генерировали в себе элементы интеллектуализации общественности, формировали независимую личность, способствовали культивированию гражданского долга. В целом, деятельность ранних научно-академических институтов была далеко не случайным сюжетом в политическом комплексе имперской культурной архитектуры. Ранние чешские патриотические учреждения выполняли функцию катализатора процесса модернизации национального сознания. В то же время, они оставались земским учреждением с немногочисленной читательской аудиторией, что, безусловно, несколько снижало интенсивность национального процесса. Учитывая культурно-лингвистический фундамент формирования научно-патриотических чешских институтов, необходимо подчеркнуть: все они получили опыт публичной просветительской работы, начался процесс духовной институализации «третьего сословия», продолжала закрепляться

языковая идеология чешского национального возрождения, которая со временем войдет в фундамент политических программ будущих национальных чешских партий.

Ключевые слова: нация, этнос, Чехия, интеллигенция, Австрия, империя, славяне.

Bevzyuk Y. Tabanyukhova O. Early Intellectual Institutions of the Scientific and Academic Phase of the Czech National Revival.

The article deals with the process of formation of the Czech national identity, a distinctive phenomenon that has combined ethnic originality and the common flow of formation of European nations. As a large-scale European phenomenon of the period of formation of nations, this process was a multifaceted and multilayered social movement. The latter defined not only the cultural, social and political conditions of the modern nations and states, but also their national ideas, which have continued shaping the real content of the modern European history. As a matter of fact, the formation of the modern quality of the Czech society largely depended on educational intellectual societies, scientific and educational institutions and public organisations that generated the elements of intellectualisation of the public, formed an independent personality, promoted the cultivation of a civic duty. In general, the activities of early academic institutions were not just a changing subject in the political complex of the imperial cultural architecture. Early Czech patriotic institutions served as catalysts for the process of modernisation of national consciousness. At the same time, they remained Zensky institutions with a small readership, and, of course, in some way, this reduced the intensity of the national process. Taking into account the linguistic basis of the formation of the scientific and patriotic Czech institutions, the fact, that all of them have gained experience of public education, should be emphasized; the process of spiritual institutionalisation of the "third state" was initiated, the linguistic ideologeme of the Czech National Revival grew stronger and later became part of political programmes of future national Czech parties.

Keywords: nation, ethnos, the Czech Republic, intelligentsia, Austria, empire, Slavs.